

1.01 Izvirni znanstveni članek

UDK 347.72(497.5Dubrovnik)"14/15"

Prejeto: 17. 5. 2007

Fragmenti o omembi Zagreba in Hrvaške v dubrovniških arhivalijah

IGNACIJ VOJEdr. zgodovinskih znanosti, redni prof. v pokoju
Pražakova 14, SI-1000 Ljubljana

IZVLEČEK

Namen študije je ugotoviti, ali v dubrovniških arhivalijah obstajajo podatki o trgovskih in gospodarskih povezavah med Dubrovniško republiko in Hrvaško v srednjem veku. Na podlagi sistematičnega pregleda edinstvene notarske serije *Debita notariae* obstajajo dokazi, da so bile te povezave uveljavljene bodisi v direktnih stikih med trgovci ali posredno. Največ gradiva se nanaša na kreditno poslovanje in poslovanje trgovskih družb. Odprto je vprašanje, ali oznaka "hungarus" označuje tudi Hrvata.

KLJUČNE BESEDE: zadolžnica, porok, trgovska družba, turški ujetnik, hungarus, trabant

ABSTRACT

FRAGMENTS ON ZAGREB AND CROATIA BEING MENTIONED IN THE ARCHIVES
KEPT IN DUBROVNIK

The purpose of the paper is to establish whether the archives kept in Dubrovnik contain data on medieval trade and economic relations between the Dubrovnik Republic and Croatia. The systematic review of the unique notary series "*Debita notariae*" gives evidence of such connections being present either in direct contacts among tradesmen or indirectly. Most of the records have to do with credit transactions and operations of trade companies. The question of whether the term "hungarus" also denotes a Croat is yet to be investigated.

KEY WORDS: debentures, guarantees, trade companies, Turkish captives, hungarus, mercenaries

Zgodovinarji se pri arhivskem in raziskovalnem delu pogosto srečujemo s fragmenti. Besedo fragment lahko razumemo kot drobec, odlomek, ostarek, nedokončano delo.¹ Fragmenti lahko predstavljajo za raziskovalca zgodovine veliko ali malo. Lahko so zelo dragoceni in lahko usmerijo zgodovinarja k nadaljnjemu odkrivanju širših vprašanj ali dogajanj, lahko predstavljajo nov element pri sestavljanju sinteze. Prav na podlagi fragmentov bom skušal predstaviti nekaj pogledov na vključevanje trgovcev iz Hrvaške oziroma Zagreba v poslovne povezave z dubrovniškimi trgovci. Do teh ugotovitev sem prišel predvsem na podlagi sistematičnega preučevanja specializirana notarske serije *Debita notariae* (serija 36) v dubrovniškem arhivu, v katero so notarji vpisovali kreditne pogodbe in pogodbe o trgovskih družbah. V 15. in začetku 16. stoletja – pojave tega obdobja obravnavam – je sodil Dubrovnik v okvir ogrsko hrvaškega kraljestva pod dinastijo Anžuvincev.

Že leta 1328 je bil v dubrovniškem arhivu zabeležen podatek, da je neki klobučar Ivan, sin pokojnega Andrije iz Zagreba, sicer prebivalec Dubrovnika (*Yuanus capellarius, filius quondam Andree de Sagreb, habitator Ragusii*) prodal svojo leseno hišo na občinskem zemljišču krojaču Primilu za 10 perperjev.² Ko je ogrski kralj Ladislav leta 1094 ustanovil zagrebško škofijo, je bilo prvič omenjeno ime naselja na današnjem prostoru Kaptola. Ves srednji vek je bilo znano v pisnih virih v latinizirani obliki kot *Zagrabia*. V našem primeru je bil Zagreb prvič zapisan kot *Sagreb*. Josip Lučić razlaga to obliko zapisa s tem, da so prišli dubrovniški notarji večinoma iz Italije in so črke z, ž, ć, đ označevali s *s*. Na dubrovniškem področju npr. Zaton pišejo kot *Saton*, Željezna Ploča kot *Sielesna Ploca*, Lozica kot *Losiça* ipd. Šele konec 15. stoletja je bil v glagolskih listinah zapisan hrvaški naziv Zagreb ("*pri Zagrebi*", "*v Zagrebi*")³. Ni dvoma, da je latinizirana oblika *Zagrabia* izšla iz hrvaške besede Zagreb.

Josip Lučić se sprašuje, kako je lahko že v začetku 14. stoletja prišlo do povezav med Dubrovnikom in Zagrebom? Srednjeveški Zagreb oz. sosednji Gradec sta bila središče močne in razvejene obrtne proizvodnje. V srednjem veku ni bilo jezikovnih nití pravnih ovir, da bi obrtniki v normalnih razmerah iz krajev v notranjosti prišli v primorska mesta, se tam ustalili in opravljali svojo

obrt. Mestne komune, kot je bila dubrovniška, so na široko odpirala vrata prav obrtnikom specialistom. V srednjem veku je vladalo neke vrste kozmopolitstvo, ki je vzpodbujalo ljudi, predvsem trgovce in obrtnike, k potovanjem in selitvam. Postavlja se tudi vprašanje, kako je klobučar Ivan prišel iz Zagreba v Dubrovnik? V Dubrovnik je iz Hrvaške lahko prišel po dveh poteh, ali prek Kostajnice in Bihaća ali pa Senja in od tam z ladjo do Dubrovnika. Po letu 1358, ko se je Dubrovnik kot sestavni del Kraljevine Dalmacije in Hrvaške vključil v skupni politični okvir z Ogrsko pod dinastijo Arpadovičev, je bila navzočnost Zagrebčanov in Hrvatov v Dubrovniku pogostejša.

V drugi polovici 14. stoletja je bil Senj za dubrovniške trgovce pomemben tudi kot izhodišče za prehodno trgovino v hrvaške dežele in Ogrsko. Dubrovniška plemiška rodbina Gučetičev (*Gozze*), ki so do 15. stoletja ustvarili močno trgovsko oporišče na Ogrskem, je ob koncu 14. stoletja trgovala z notranjostjo prek Senja. Simeon Gučetić je leta 1397 sklenil trgovsko družbo o transportu bakra z Dubrovčanom Laurencijem de Rissa. Za prvo barko, ki jo je Simon poslal v Senj, naj bi Laurencij nabavil dva milijarja in pol "*ponderis grossi de Budarami duri*", ki stanejo s transportnimi stroški do Zagreba 130 dukatov in 21 grošev.⁴ Lavrencij se je še obvezal, da bo, če bakra ne bi izročil, plačal kazen v višini 130 dukatov, to je v višini računa. Če ne bo izpolnil obveze, torej ne bi izročil bakra, bi moral poleg tega plačati Simonu Gučetiću še stroške za prevoz z ladjo. Toda, če bi bila dobava bakra preprečena brez njegove krivde (npr. zaplemba, ugrabitev), bi Simon prevzel dve tretjini, Lavrencij pa tretjino škode. Laurencij de Rissa se je tudi obvezal, da bo Simonu izročil v Drijevu 5 milijarjev voska, ki naj bi bil prodan v Benetkah. Z izkupičkom naj bi poravnal dolg v višini 494 dukatov. Gre za zelo razvejene trgovske posle, v katere je bila vključena Ogrska oz. posredno tudi Hrvaška.⁵

Iz začetka 15. stoletja se je ohranil podatek o glasbeniku, ki je prišel iz Zagreba in izpopolnil knežvo kapelo. 27. maja 1415 je bil ponovno potrjen v državno službo za piskača (*piffarus*) *Nicolaius de Ysagrabia* s plačo v višini 15 perperjev. To pomeni, da je službo nastopil že pred omenjenim datumom. Vključitev Zagrebčana Nikolaja kot piskača v knezovo glasbeno skupino pomeni, da je v tem času

¹ *Slovenski pravopis*, str. 274.

² J. Lučić, *O najstarijem hrvaškem nazivu Zagreba*, str. 9–14. Div. not., knj. 5, fol 183.

³ Đ. Šurmin, *Hrvatski spomenici I*, str. 353, 394.

⁴ K. Jireček, *Važnost Dubrovnika*, str. 93, op. 73.; I. Mahnken, *Dubrovački patricijat*, str. 254.

⁵ Div. canc., XXXIII, fol. 23'.

bilo glasbeno življenje v Zagrebu zelo razvito in da so bili glasbeniki zelo cenjeni.⁶

Senj je bil tudi v 15. stoletju nekakšna vmesna postaja za Dubrovniške trgovce pri trgovskem poslovanju v smeri Dubrovnik-Sirija-Ogrska-Senj-Italija prek Hrvaške. To dokazuje primer trgovske družbe, ki sta jo ustanovila leta 1480 Jakša Božidarević in Nikola Ostojić imenovan Bakrović. Nikola je v trgovsko družbo vložil 1500, Jakša pa 1000 dukatov. Jakša se je obvezal, da bo kot traktator posloval "*ad partes Asir, videlicet Brusam*"; tako naj bi kupoval trgovsko blago, ki bi prišlo v poštev za prodajo v kraljevini Ogrski. S kolonialnim blagom, ki bi ga pripeljal v Dubrovnik, bi družabnika odšla na Ogrsko, in prodala po najvišji možni ceni. Izkupiček od prodaje naj bi ponovno vložila v drugo trgovsko blago, ga pripeljala v Senj, od tam pa naj bi oba ali eden od njiju odpotovala z blagom v Italijo "*ad partes Abruzzi seu Marche*". Senj naj bi predstavljal za dubrovniške trgovce postajo na poti med Ogrsko in verjetno tudi Hrvaško ter Italijo.

V velikem številu trgovskih družb je kot cilj potovanja sicer omenjen Senj, vendar brez navedbe blaga, ki je bilo kot kapital vloženo v družbo, pa tudi brez omembe investicije. Po navadi je navedena samo vrednost vložnega kapitala v denarnem znesku. Iz stereotipnega besedila pogodbe tudi ne zveemo s katerimi partnerji so družabniki trgovali v Senju. Od leta 1479 do konca 15. stoletja je kot družabnik v trgovskih pogodbah za poslovanje na območju Senja zelo pogosto omenjen Tomko Milatović. Kaj vse se lahko skriva za stereotipnimi pogodbami, pa naj pokaže primer. Dne 6. aprila 1490 sta sklenila pogodbo o ustanovitvi trgovske družbe dubrovniška trgovca Tomko Milatović, imenovan Lukačić, in klobučar Gregor Ratković. Gregor je vložil v družbo 300, Tomko pa 284 dukatov. V pogodbi je zapisano, da bo trajala "*ad voluntatem partium*". Tomko naj bi kot traktator trgoval s kapitalom tam, kjer bi se mu zdelo najugodnejše in najbolj donosno. Dobiček ali morebitno izgubo bo si bosta razdelila na polovico. Iz besedila pogodbe ni razvidno, s katerim trgovskim blagom naj bi Tomko trgoval, v katero blago bo investiral izkupiček in kje bo trgoval. Šele iz obrobni (marginalnih) beležk, ki jih je notar zapisal v zvezi z vračanjem kapitala in dobička, dobimo jasnejšo sliko o poslovanju družbe. Iz obrobne beležke, ki je bila vpisana 19. maja 1490, je razvidno, da je Gregor sprejel na račun vložnega kapitala in dobička 42 dukatov. Dne 6. septembra 1490 sta družabnika

objavila likvidacijo trgovske družbe, vendar je ostal Tomko dolžan na račun kapitala in dobička še 21 dukatov in pol. Teh 21 dukatov in pol je del 70 dukatov, ki bi jih moral Tomko dobiti "*ab vno Marino Cramer de Gliubliana de ratione dicte societatis*". Gregor se je obvezal, da bo, če omenjenih 70 dukatov ne bi mogel izterjeti od Marina Kramerja, poravnal Tomku polovico škode na način: "*ducatos trigintaquinque computando ducatos ducentosvigintitrium cum dimidio in dictis ducatis trigintaquinque*". 24. decembra 1490 je bila družba dokončno likvidirana (*cassa*), to pa dokazuje, da je tudi Marin Kramer poravnal svoje obveznosti.⁷

Oba družabnika Gregor Ratković in Tomko Milatović sta bila v omenjenem obdobju v trgovskih poslih zelo dejavna. Na podlagi podatkov lahko ugotovimo, da sta ustanavljala trgovske družbe tudi z drugimi partnerji. Zelo verjetno je, da je Tomko pogosto potoval kot družabnik trgovskih družb proti Senju in Reki, čeprav v pogodbah cilj potovanja ni vedno omenjen.⁸ Ni izključeno, da ga je pot vodila tudi do Ljubljane. V hrvaškem Primorju ali celo v Ljubljani naj bi prišel v stik z ljubljanskim trgovcem Marinom Kramerjem. V tem obdobju Marin Kramer v Ljubljani ni bil neznana osebnost. Od leta 1490 do 1514 je bilo njegovo ime večkrat zapisano v registru bratovščine sv. Krištofa v Ljubljani. Ker je bil cehovski mojster, je vodil tudi poslovanje bratovščine.⁹ Senj je ostal še v zadnji tretjini 15. stoletja izhodišče dubrovniške trgovine s hrvaškim in ogrskim zaledjem, čeprav je bilo tveganje v trgovini znatno večje kot nekdanj, zaradi turških osvajanj pa se je krčilo tudi hrvaško-ogrsko zaledje.

Navedel bi še dve trgovski družbi – v zvezi z eno je naveden kot cilj potovanja Ogrska, v zvezi z drugo pa Hrvaška. Leta 1470 sta ustanovila trgovsko družbo (*collegantia*) Nikolaus de Mateo dictus Strasevich in Rusco de Teodoro de Ragusio. Rusko je v družbo vložil 323 dukatov "*in rebus et mercantiis*". Z vložnim kapitalom je nameraval traktator Nikola potovati "*ad partes Hungarie et alio ubi melius videbitur*", ker bi družba tam imela večjo korist. Družba naj bi trajala 6 mesecev.¹⁰ Pogodbo o trgovski družbi sta 6. avgusta 1484 sklenila tudi Ivan Radovana Mirosalić z Gruža in Junij Pasq. Gučetić (de Gozze). Vsak od družabnikov je vložil po 18 dukatov. S skupnim kapitalom 36 dukatov naj bi

⁷ Deb. not., knj. LVIII, fol. 91'.

⁸ I. Voje, *Gospodarske povezave med Dubrovnikom in Senjem*, str. 350, 356, 357.

⁹ *Gradivo za zgodovino Ljubljane v srednjem veku*, VIII. zvezek.

¹⁰ Deb. not., knj. XXXVIII, fol. 181, 28. IV.

⁶ Demović M. *Glasbenici u Dubrovačkoj republici*, str. 87.

trgovala "*in partibus Croatiae*" na najboljši način in v korist družbe, dobiček pa naj bi si delila na polovico. Družba je bila likvidirana (*cassa*) 17. marca 1488. Iz suhoparnega besedila pogodbe žal ne zvedemo, s kakšnim trgovskim blagom sta trgovala in v kakšno trgovsko blago naj bi Ivan kapital vložil.

Družabniki so leta 1502 v trgovsko družbo vložili "*habenas sex de argento fino laboratas ad filum*" v vrednosti 240 dukatov. Srebrne uzde bodo "*portare mecum in Hungaria viam Segne*".¹¹

V kreditno poslovanje srednjeveškega Dubrovnika so se vključevali tudi posamezni trgovci iz Hrvaške. V kreditne posle se na zelo zanimiv način vključuje tudi Peter iz Zagreba (*Petrus de Zagabria*). Notar je 8. februarja 1487 vpisal zadolžnico v kateri izjavlja dolžnik Radonja Gerdobić iz Koločepa, da je dolžan upniku Vitu Cle. Gučetiću (*de Gozze*) "*duc. au 11 et soldos 46 monete de venetiis*". Dolg naj bi vrnil v dveh obrokih, polovico v enem letu, ostalo polovico pa v dveh letih.¹² Pojasnilo, ki je dodano zadolžnici je precej nejasno, ker ne poznamo ozadja. Lahko bi sklepali, da je bil dolžnik Radonja poslovno povezan s Petrom iz Zagreba oz. njegov posrednik. Ker se je dolžnik obvezal, da bo poravnal dolg v beneški zlati valuti, lahko predvidevamo, da so se posli med partnerjema sklepali v Benetkah. Nikolaj Gučetić (nekaj mesecev pozneje – 25. julija – je bil označen kot prokurator upnika Vita Gučetića) je sprožil postopek proti Petru. Ta naj bi bil zaradi nedovoljene prilastitve omenjene vsote denarja (ali trgovskega blaga v tej vrednosti) po nalogu Nikolaja poslan v Benetkah v ječo. Tam naj bi bil, ko je nastal zapis. Zapis tega dogodka je bil narejen v navzočnosti upnika Vita in z njegovo privolitvijo. Iz obrobnihih beležk je razvidno, da je Nikolaj Gučetić 18. marca 1488 kot prokurator Vita (prokura je bila vpisana v register 25. julija 1487) prejel od dolžnika Radonje 6 dukatov. Dne 9. februarja je notar zabeležil, da je izdelal originalno listino zadolžnice (*extracta et data*), s katero bi lahko upnik ali njegov prokurator ostanek dolga iztožil pred sodiščem. To pomeni, da do tega datuma dolg ni bil poravnat. Kaj se je zgodilo s Petrom iz Zagreba vir ne poroča. Iz zgornjega besedila je vidno, da so se dubrovniški trgovci povezali s trgovci iz Zagreba tudi v Benetkah.

V poslovnih zvezah je bil leta 1485 Nikola Ranjačić iz Hrvaške (*Nicola Ragnacich de Croatia*) s Pavlom Marinovićem z Lopuda. Od njega je prejel v depozit "*bonos aspros de Turchia 1825*". Zagotovil je

Pavlu, da jih bo vrnil v 18 mesecih, pri tem bo odštél 10 dukatov.¹³

Bolj zapleteno pa je vprašanje v zvezi s postopkom pri urejanju poslov pokojnega Vladislava Ostojića iz leta 1488. V notarskem zapisu je omenjen Ratko Veseljковиć imenovan Micalović. Na vprašanje brivca (*barberius*) Nikola Radučića, kaj bo naredil v zvezi s Stijepkom Bijeloševićem se sklicuje na razsodbo (*sententia*) "*alias data contra ipsum per consules croatos in Sreberniža ...*".¹⁴ V tem obdobju je bila Srebrenica v okviru bosanskega sandžaka. Srebrenica je bila staro rudarsko mesto (varoš), rudnik srebra. Tudi pod turško oblastjo se je obdržalo katoliško prebivalstvo, proces islamizacije je bil upočasnen. Še naprej je v mestu deloval frančiškanski samostan sv. Marije. V nasprotju z drugimi mesti v Bosni se je muslimanska kasaba razvijala poleg srednjeveške varoši. Širjenje muslimanske kasabe ni ogrožalo obstoja samostana.¹⁵ V Srebrenici je že v srednjem veku obstajal dubrovniški konzulat, ki je povezoval dubrovniške trgovce in urejal njihove zadeve ter medsebojne odnose in spore.¹⁶ Zakaj se je na lepem pojavil "hrvaški konzulat" pa bo treba še raziskati.

Hrvaška je od sedemdesetih let 15. stoletja doživljala silovite turške vpade. Posledica izгона ljudi v turško suženjstvo je bila uveljavitev posebne oblike trgovine, v katero so bili vključeni tudi posamezniki iz Hrvaške. Odkupovanje sužnjev in ujetnikov je postalo za poslovne ljudi vir zaslužka, ki je bil včasih donosnejši od trgovine. Med ljudmi, ki so se ukvarjali z odkupovanjem ujetnikov od Turkov, so bili trgovci, ki so se gibal po turškem ozemlju, prinašali vesti o ujetnikih, s katerimi so se srečali ali o katerih so kaj slišali. Te vesti so sporočali njihovim rojakom ali sorodnikom, ki so prihajali v Dubrovnik, da bi organizirali njihovo reševanje. Med tistimi, ki so jih Dubrovčani našli na turškem ozemlju kot sužnje, so bili posamezniki iz slovenskih dežel, iz Hrvaške, Like in Dalmacije, pa tudi iz nemških dežel, Italije, zlasti iz Furlanije. Ker je velik del teh reševalnih akcij potekal prek Dubrovnika, je postalo to mesto nekakšno središče za odkupovanje sužnjev in ujetnikov. V dubrovniških notarskih knjigah je ohranjenih veliko pogodb o odkupu iz turškega ujetništva. Osvobajanje iz turške ujetništva je pogosto sprožilo zelo zaple-

¹³ Div. not., knj. LXV, fol. 12, 11. IV.

¹⁴ Ibid., knj. LXVIII, fol. 51, 19. I.

¹⁵ A. Handžić, *Tuzla i njena okolina*, podrobneje v poglavju: 4) Muslimani – A) Islamizacija, str. 120.

¹⁶ M. Dinić, *Za istoriju rudarstva I. deo*, str. 96–98; D. Kovačević-Kojić, *Gradska naselja*, str. 185, 187, 238.

¹¹ Ibid., knj. LXII, fol. 29, 29', 29. VII.

¹² Ibid., knj. LI, fol. 61. Celoten tekst zadolžnice je objavljen v prilogi.

tene finančne operacije. Dogajalo se je, da ujetnik ali njegovi sorodniki niso mogli zbrati dovolj denarja za odkup in so si denar izposodili. V takšnih primerih so sklepali kreditne pogodbe oziroma izdajali zadolžnice, ki so jih registrirali v notarski seriji dubrovniškega arhiva v knjigi, imenovani *Debita notariae*.¹⁷

Odkupovanja pa niso zajela samo kristjanov; s posojili so odkupovali tudi Turke, ki so jih pri vpadih zajeli kristjani. Dubrovčana Ratko Vukosalić, imenovan Mazalović, in Đurađ Pripčinović sta se 23. avgusta 1470 obvezala, da bosta izplačala Ivanu Markoviću iz Hrvaške (*de partibus Croatiae*) za Ivana Pripčinovića oziroma njegovega poroka 500 dukatov v dveh obrokih (300 dukatov do srede meseca septembra in 200 dukatov v dveh mesecih od srede septembra) in to za odkupnino Turka Mustafo, ki je bil v rokah Ivana Markovića. Obvezujeta se tudi, da bosta iz turškega ujetništva rešila njegovo ženo in jo v Dubrovniku izročila Ivanu.¹⁸ V tem primeru so dubrovniški trgovci posredovali pri izmenjavi ujetnikov. Iz turškega ujetništva so Dubrovčani leta 1487 reševali tudi Katarino iz Zagreba (*Catarino de Zagabria*). V dubrovniškem arhivskem gradivu bi lahko našli še več podobnih primerov povezovanja s hrvaškim prostorom. Objavil sem nekaj primerov o odkupovanju sužnjev na območju Senja.¹⁹

Opozoriti moram še na eno vprašanje, ki ga dubrovniški viri ponujajo v zvezi z vprašanjem vključevanja prebivalcev Hrvaške v dubrovniški kreditni trgovini – ali se pojavljajo na dubrovniškem tržišču. Velikokrat je pri posameznikih oznaka *hungarus*. Ali gre v resnici za Ogra pa naj pojasni podatek iz leta 1485. V nekem notarskem zapisu v Dubrovniku najdemo zapisano ime "*Mauritius Criessevich hungarus de Modrussa*". Mavricij Kriješević prav gotovo ni bil Oger, saj je izhajal iz hrvaške župe Modruše, hrvaško poreklo pa kaže tudi njegov priimek.²⁰ Upoštevati moramo še, da je Hrvaška takrat še spadala v okvir ogrsko-hrvaške države in bi oznaka "*hungarus*" lahko pomenila pripadnost državi. Zdi se mi tudi, da bi se Ogri, ki ne bi znali hrvaškega jezika, težko znašli v Dubrovniku pri trgovskih poslih, saj je bil takrat pogovorni jezik slovanski. Zato moramo v skoraj vseh tistih

posameznikih, ki so se v Dubrovniku pojavili z oznako "*hungarus*" videti Hrvate. To potrjujejo tudi njihovi priimki, ki so hrvaški. Slovansko poreklo dokazuje tudi poklic enega od njih – *sedlaro*. Brez dvoma so nekateri Hrvatje prihajali v Dubrovnik opravljat specializirana dela – steklarja (*vitriarius*), izdelovalca uzd (*magister habenarum*). Tudi z oznako "*Teutonicus*" niso vedno mišljeni Nemci. To naj pojasni primer. V zadolžnici iz leta 1512 je kot dolžnik omenjen "*Jacobus Johannis seu Crainzze Teutonici*". Jakob Ivana naj bi bil torej Kranjec (iz Kranjske), po vsej verjetnosti slovenskega rodu.²¹ Vse posameznike, ki so označeni kot "*hungarus*" in sem jih našel v dubrovniških arhivalijah, bom navedel po časovnem zaporedju:

- 1483 upnik Michaelis Antonovich hungaro arzerio, kredit 27 perperjev, 9 grošev in X pizulov;²²
- 1486 dolžnik Pethar hungarus calligarius, kredit 7 dukatov in pol;²³
- 1488 dolžnik Matheus Michaglievich hungarus custos ad portam ploziarum, kredit 6 dukatov in XXVI grošev;²⁴
- 1489 upnik Juano hungaro sedlaro (!), kredit 10 dukatov;²⁵
upnik Matheo Michaglievich hungaro, kredit 6 dukatov;²⁶
dolžnik Pethar hungarus calligarius, kredit 17 dukatov;²⁷
upnik Christophoro hungaro custodi ad presend ad portam piscarie kredit. 12 dukatov;²⁸
upnik isti, kredit 4 dukati;²⁹
- 1491 dolžnik Pethar hungarus calligarius, kredit 6 dukatov;³⁰

21 F. Gestrin, *Slovanske migracije*, str. 89. Gestrin je pozornost posvetil izseljencem iz slovenskih dežel v Italijo. Zanje so notarji uporabljali splošno oznako *Sclavus* ali pokrajinsko oznako *Cragniŕo* oziroma državnopravno pripradnost *Tedesco* oz. *Theotonicus*. Etnični izvor priseljencev iz slovenskih dežel je ugotavljal Gestrin na podlagi imen in vzdevkov, ki so jih pridobili v Italiji. Notar, ki je pisal dokument, je ime zapisal tako, kot ga je slišal. To potrjujejo imena: *Loyse Istrano, Jannes mercator, Matheus Joannis Theotonicus Sclavus v Fanu*.

22 Deb. not. knj. XLIX, fol. 74, 6. IX.

23 Ibid., knj. LI, fol. 8, 31.VIII.

24 Ibid. LII, fol. 82, 25. XI.

25 Ibid. knj. LII, fol. 97, 7. I.

26 Ibid. knj. LII, fol. 145', 4. V.

27 Ibid. knj. LII, fol. 167, 19. VI.

28 Ibid. knj. LII, fol. 167, 19. VI.

29 Ibid. knj. LII, fol. 143', 28. IV; knj. 53, fol. 12, 16. IX.

30 Ibid. knj. LIII, fol. 198, 21. I.

17 Ivan Božić, *Dubrovnik i Turska*, poglavje Otkupljivanje roblja, str. 326–339; I. Voje, *Slovenci pod pritiskom*, poglavje Odkupovanje slovenskih sužnjev iz turškega ujetništva, str. 91–110.

18 Div. not., knj. LIV, fol. 155.

19 I. Voje, *Gospodarske povezave med Dubrovnikom in Senjem*, str. 252–254.

20 Div. not., knj. LXVI, fol. 12, 11. IV.

- upnik Christophoro hungaro custode ..., kredit 6 dukatov;³¹
 dolžnik Petrus hungarus calligarius, kredit 20 dukatov;³²
 1492 dolžnik Blasius Clunoevich hungarus magister habenarum (izdelovalec uzd), kredit 8 dukatov in pol;³³
 1493 porok dolžniku Stiepanus Gergorovich hungarus vitritus;³⁴
 1503 dolžnik Juan Symonovich hungarus sellarius.³⁵

Čeprav je za Dubrovniško republiko znano, da je poudarjala strogo nevtralnost, so bile oborožene sile državi potrebne za ohranjanje družbene ureditve, za vzdrževanje reda, za stražarsko službo in za preprečevanje eventualnih nenadnih vpadov vojaških oddelkov iz sosesčine. Zato so v Dubrovniku poleg stalne domače vojske³⁶ poznali tudi najemniško vojsko, ki so jo prilagodili svojim razmeram. Plačana najemniška vojska v Dubrovniku, sestavljena iz tujcev, se je delila na trabante in topničarje (*bombarderie*). Redni plačani najemniki z imenom trabanti so se pojavili po letu 1358, ko je odšel iz Dubrovnika zadnji beneški knez in je dubrovniška občina priznala vrhovno oblast ogrsko-hrvaškega kralja. Plačane vojake je Dubrovniška republika v začetku novačila v Italiji ter mednje vključila posameznike iz bližnjih predelov (Albance, Lušticane, Humljane, Neretljane in Bošnjake). Pozneje je dubrovniška vlada trabante novačila predvsem na Ogrskem in Hrvaškem. V 16. stoletju so bili trabanti po večini Hrvati, kar dokazujejo pridevki k njihovim imenom, npr.: Anton Hrvat, Jurij Hrvat, Ivan Hrvat (*Cheruat, Choruatt* ipd.). Brezpogojno pa so morali biti katoliške vere.³⁷

Med dolžniki sem odkril dva trabanta z oznako "*hungarus*". Prvi je bil v notarsko knjigo vpisan leta 1492 kot uslužbenec Dubrovniške republike. To je bil *Bernardinus vngarus drabantus salariatus communis Ragisii*. Zadolžil se je pri Petru Pasqualisu za 4 dukate.³⁸ Drugi pa je bil *Juanus vngarus barabantus habitator Ragusii*, ki je leta 1531 vzel 4 dukate kredita pri mesarju Petru Dragišiću.³⁹ Pri obeh trabantih iz

podatkov ni vidna njuna nacionalna pripadnost. Možno je, da je bil drugi trabant Hrvat, ker je bil označen kot prebivalec Dubrovnika. Za pridobitev tega statusa pa je moral izpolnjevati posebne pogoje.⁴⁰

V začetku 16. stoletja se omenjata v Dubrovniku dva Hrvata, ki sta kot obrtnika opravljala poklic povezan z izdelovanjem orožja. 29. marca 1522 je bil sprejet v državno službo (*salariatus*) Zagrebčan Pavle Valentinović. On je izdeloval puške, njegov naziv je bil "*maestro schiopettero*". Leta 1526 pa je vpisan v notarsko knjigo *Georgius Petri de Croatia* s plačo 3 dukatov na mesec za izdelovanje pušk.⁴¹

Na podlagi omejenega arhivskega gradiva, ki ga objavljam, je sicer predstavljena zelo okrnjena slika povezovanja med hrvaškimi deželami in konkretno Zagrebom ter Dubrovnikom v srednjem veku, vendar bi šele sistematično pregledovanje pomembnejših fondov dubrovniškega arhiva dalo popolnejše odgovore.

Priloga

Ego Radogna Gerdobich de Calamota confiteor quod super me et omnia mea bona obligo me dare et solvere ser Vito Cle. de Goče duc. au. 11 et soldos 46 monete de venetiis in duobus annis prox. fut., videlicet: medietatem usque ad unum annum prox. fut et aliam medietatem usque ad duos annos prox. fut. Sub pena etc. Qui sunt pro totidem aliis quos expendit ser Nicolaus Alo. Vit. de Goče pro computo et ratione dicti ser Vite, pro intromissione Petri de Zagabria facta per dictum ser Nicolam a dicta intromissione quousque dictus Petru de Zagabria fuit misus Venetias in carcere ubi est ad presens. Renunciando etc. Presente dicto ser Vita et acceptante. Hec autem carta etc. Judex et testis.

(Marg beležki: 18. matii 1488, ser Nicolaus Alo. Vit. de Goče tamquam procurator et procurio nomine ser Viti creditoris suprascripti ut de procura constat in procur. not. 1487 die 25 julii conf. fuit habuisse et recepisse a suprascripto Radogna Gerdobich pro parte duc. au. 6. Ren. Die 9. II. 1498 extracta et data).

Debita notariae, knj. 51, fol. 61 v, 8. II. 1487.

³¹ Ibid. knj. LIV, fol. 3'. 25. II.

³² Ibid. knj. LIV, fol. 59', 31. VIII.

³³ Ibid. knj. LIV, fol. 123', 14. II.

³⁴ Ibid. knj. LV, fol. 92, 13. III.

³⁵ Ibid. knj. LXII, fol. 131, 13. III.

³⁶ L. Beritić, *Vojna organizacija*, str. 3.

³⁷ T. Macan, *Dubrovački trabanti*, str. 301, 304, 305; V. Foretić, *Povijest Dubrovnika*, II. deo, str. 330.

³⁸ Deb. not., knj. LV, fol. 63, 31. XII.

³⁹ Ibid. knj. LXXIX, fol. 144', 22. IX.

⁴⁰ J. Mijušković-Kalić, *Dodjelivanje dubrovačkog građanstva*, str. 79–140.

⁴¹ D. Roller, *Dubrovački zanati*, str. 104.

Viri in literatura

Viri

Državni arhiv v Dubrovniku

Debita notariae – serija 36 (Deb. not.)

Diversa notariae – serija 26 (Div. not.)

Diversa cancelariae – serija 25 (Div. canc.)

Literatura

Beritić, Lukša: Vojna organizacija u starom Dubrovniku. *Dubrovački vjesnik*, VII, br. 282, 17. veljače 1956, str. 3.

Božić, Ivan: *Dubrovnik i Turska u XIV i XV veku*. pos. izd., Beograd: SANU, 1952.

Demović, M.: *Glasba i glasbenici u Dubrovačkoj republici od početka XI do polovine XVII stoljeća*. Zagreb, 1981.

Dinić, Mihajlo: *Za istoriju rudarstva u srednjevjekovnoj Srbiji i Bosni*. I. deo, pos. izd., CCXL, Beograd: SANU, 1955.

Foretić, Vinko: *Povijest Dubrovnika do 1808*. II. deo, Zagreb, 1980.

Gestrin, Ferdo: *Slovanske migracije v Italijo*. Ljubljana: Slovenska Matica, 1998.

Gradivo za zgodovino Ljubljane v srednjem veku. VIII. Zvezek. Register Krištofove bratovščine v Ljubljani 1489–1518. Ljubljana: Mestni arhiv ljubljanski, 1963.

Handžić, Adem: *Tuzla i njena okolina u XVI. vijeku*. Sarajevo, 1975.

Jireček, Konstantin: *Važnost Dubrovnika u trgovačkoj povijesti srednjeg veka*. Dubrovnik, 1915.

Kovačević-Kojić, Desanka: *Gradska naselja srednjovjekovne bosanske države*. Sarajevo, 1978.

Lučić, Josip: O najstarijem hrvatskom nazivu Zagreba (Uz jedan zapis iz dubrovačkog arhiva). *Anali Zavoda za povijesne znanosti istraživačkog centra JAZU u Dubrovniku*, sv. XVII, Dubrovnik, 1979.

Macan, Trpimir: Dubrovački trabanti u XVI stoljeću. *Anali Historijskog instituta u Dubrovniku*, knj. VIII–IX, Dubrovnik, 1962, str. 301.

Mahnken, Irmgard: *Dubrovački patriciat u XIV veku*. Pos. izd., Beograd: SANU, 1960.

Mijušković-Kalić, Jovanka: *Dodjelivanje dubrovačkog građanstva u srednjem veku*. Glas SANU, CCXLVI, knj. 9, Beograd: SANU, 1961, str. 79–140.

Roller, Dragan: *Dubrovački zanati u XV i XVI stoljeću*. Zagreb, 1951.

Slovenski pravopis. Ljubljana: ZRC SAZU, 2001.

Šurmin, Đuro: *Hrvatski spomenici*. I, MH–JSM, sv. VI, Zagreb, 1898.

Voje, Ignacij: Gospodarske povezave med Dubrovnikom in Senjem v 15. stoletju. *Raukarov zbornik*, Zagreb, 2005, str. 347–360.

ISTI: Najemniki – trabanti dubrovniške republike v arhivu Republike Slovenije. *Arhivi* 25 (2002), št. 2, str. 19–22.

ISTI: *Slovenci pod pritiskom turškega nasilja*. Ljubljana: Znanstveni inštitut FF, 1996.

Zusammenfassung

FRAGMENTE ÜBER DIE ERWÄHNUNG VON ZAGREB UND KROATIEN IN DEN DUBROVNIKER ARCHIVALIEN

Der Zweck der Untersuchung ist es, auf der Grundlage der Archivalien des Archivs von Dubrovnik, vor allem der einzigartigen Serie Debita notariae, die wirtschaftlichen Verbindungen zwischen den kroatischen Ländern und der Republik Dubrovnik im Mittelalter festzustellen. Schon im Jahr 1320 wird der kroatische Namen Zagreb (Sagreb) erstmals erwähnt. Senj stellte im 15. Jahrhundert die Verbindung auf dem Landweg zwischen der Republik Dubrovnik und Ungarn über Zagreb dar. In dieser Richtung trieben die Handelsgesellschaften ihre Geschäfte. In den Verträgen wird die Handelsware häufig genannt. In einem der Verträge wird als Partner beim Geschäftsverkehr mit den Dubrovniker Partnern in Venedig ein gewisser Peter aus Zagreb erwähnt. Im Zusammenhang mit der Regelung des Nachlasses eines Bürgers von Dubrovnik wird in Srebrenica das kroatische Konsulat genannt. Dubrovniker Kaufleute vermittelten auch beim Loskauf gefangener Türken in Kroatien und kroatischer Einwohner aus türkischer Gefangenschaft. In dem Beitrag wird auch die Frage der Bezeichnung *hungarus* aufgeworfen. Aus den meisten Angaben (Familiennamen, Beruf) ist zu ersehen, dass es sich hierbei um eine staatsrechtliche Bezeichnung handelte und sich dahinter die Kroaten verbergen. Unter den Söldlingen oder *trabanti* befanden sich im 16. Jahrhundert meist Kroaten. Die Vorstellung von der wirtschaftlichen Verbindungen zwischen der Republik Dubrovnik und den kroatischen Ländern bzw. kroatischen Kaufleuten ist zwar etwas vage, doch würde eine systematische Untersuchung der Dubrovniker Archivalien ein vollständigeres Bild liefern. Die Probleme werden angedeutet.

Gradnja vzpenjače na ljubljanski grad leta 2006 (foto Tatjana Rodošek)